

УДК 330.376

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2025.3.7>

ПРІОРИТЕТ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ – ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

Вишневська Ольга Миколаївна,

доктор економічних наук, професор,

амбасадор

Публічної організації Compagnie Cordial, Льовен, Бельгія

ORCID ID: 0000-0003-1996-4590

Козаченко Лілія Анатоліївна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку і оподаткування

Миколаївського національного аграрного університету

ORCID ID: 0000-0003-3645-4066

Авторками досліджено сутність освіти дорослих з огляду на практичний досвід використання освітніх можливостей у розширенні компетентностей дорослої особи та її соціалізації. Доведено значення освіти дорослих з метою розширення компетентностей та адаптації дорослої особи до нових умов життя. Доведено сутність поняття «освіта дорослих» з урахуванням сучасних тенденцій, інтересів та потреб особистості, групи осіб, певних громад та суспільства. Проаналізовано сутність та прояви асоціалізації, визначено пріоритетні чинники та ризики у процесі соціалізації особистості до нових умов життя. Представлено практичний досвід використання сфери освіти дорослих у державах ЄС з огляду на потреби корінного населення та мігрантів, які проходять процес соціалізації. Обумовлено суттєвий вплив рівня соціалізації на рівень життя та психологічний стан особистості. Визначено потребу у розширенні сфер взаємодії між учасниками у сфері освіти дорослих та використання освітніх можливостей з метою соціалізації мігрантів, захисту національних інтересів та безпеки суспільства. Обґрунтовано, що освітні центри дозволяють забезпечити умови до соціалізації дорослого населення та знизити ризик асоціалізації й відповідних суспільних протиріч. Авторками обумовлено потребу у розширенні освітніх можливостей у сфері освіти дорослих за прикладом держав ЄС та мотивація й готовність особистості до навчання, розширення мовних, професійних та громадських компетентностей, соціалізації та забезпечення гідного рівня життя. Авторками доведено, що пріоритетним є не рівень освіти та професійні компетентності, а психологічна готовність до змін, їхнє сприйняття та адаптивність до вимог, які необхідно прийняти та виконувати. Саме сфера освіти дорослих дає таку можливість, позаяк дозволяє отримати мовні, суспільні й професійні компетентності з огляду на особистісні чинники, готовність до навчання та мотивацію.

Ключові слова: асоціалізація, довіра, інтереси особистості, компетентності, міграційна політика, мотивація, національна безпека, національні інтереси, освіта дорослих, потреби особистості, психологічна готовність, суспільна безпека, суспільні протиріччя, суспільні ризики.

Vyshnevskia Olga, Kozachenko Liliia. PRIORITY FOR PROTECTING THE NATIONAL INTERESTS OF THE STATE – ADULT EDUCATION

The authors have studied the essence of adult education in terms of practical experience in using educational opportunities to expand the competencies of adults and their socialisation. The importance of adult education for expanding competencies and adapting adults to new living conditions has been proven. The essence of the concept of 'adult education' has been supplemented, taking into account current trends, interests and needs of individuals, groups of individuals, specific communities and society. The essence and manifestations of desocialization have been analysed, and priority factors and risks in the process of socialisation of individuals to new living conditions have been identified. The practical experience of using adult education in EU countries is presented, taking into account the needs of the indigenous population and migrants undergoing the socialisation process. The significant impact of the level of socialisation on the standard of living and psychological state of the individual is discussed. The need to expand the areas of interaction between participants in adult education and the use of educational opportunities for the socialisation of migrants, the protection of national interests and the security of society is identified. It is argued that educational centres can provide conditions for the socialisation of the adult population

and reduce the risk of desocialization and related social conflicts. The authors argue that there is a need to expand educational opportunities in adult education, following the example of EU countries, and to motivate and prepare individuals for learning, expanding their linguistic, professional and social competences, socialisation and ensuring a decent standard of living. The authors prove that the priority is not the level of education and professional competencies, but psychological readiness for change, its perception and adaptability to the requirements that must be accepted and fulfilled. It is the field of adult education that provides such an opportunity, as it allows individuals to acquire language, social and professional competences, taking into account personal factors, readiness to learn and motivation.

Key words: *desocialization, trust, personal interests, competencies, migration policy, motivation, national security, national interests, adult education, personal needs, psychological readiness, public safety, social contradictions, social risks.*

Вступ. Освітнє середовище було й залишається пріоритетним складником у гарантуванні національної безпеки держави, її інтересів та напрямів розвитку. Освітні заклади різних рівнів, освітні програми та учасники освітнього процесу у сукупності формують основу освітнього середовища, пріоритети майбутнього та ефективність розвитку інших сфер економіки держави. Загальноєвропейський вектор навчання протягом усього життя підтверджується актуальністю розвитку різних освітніх програм, у тому числі у сфері освіти дорослих. Стрімкий розвиток штучного інтелекту, зміна ситуації на ринку праці, потреба в адаптації дорослого населення до стрімких змін спонукають до вдосконалення освітнього середовища, розширення сфери взаємодії учасників та подальшого розвитку освіти дорослих. Актуальним залишається питання у контексті збільшення кількості мігрантів, які проходять період адаптації та долучаються до сфери освіти дорослих. Освітні можливості доповнюються потребою адаптації осіб до нових умов життя та праці, потреб та особливостей ринку праці, набуття відповідної професійної кваліфікації та компетентностей, знань та вмінь з огляду на інтереси й життєві потреби.

Розвиток сфери освіти дорослих у європейських державах є необхідністю, яка дозволяє адаптувати мігрантів до нових умов, надати відповідні компетентності, робочі місця та врегулювати зайнятість населення, забезпечити результативну соціалізацію осіб, груп осіб та певних громад. Подібний підхід дозволяє знизити ризики та врегулювати інтереси між учасниками, мігранти отримують можливості до адаптації, а ринок праці поповнюється робочою силою, яка отримала необхідні кваліфікаційні навички, суспільні та мовні компетентності. Реалізація заходів відбувається через освітні заклади різних рівнів, мовні центри, центри освіти дорослих, публічні та соціальні організації, волонтерські організації та центри, інтеграційні центри тощо. Широке коло різних організацій дозволяє враховувати різні вхідні умови, у тому числі рівень отриманої раніше освіти та здобуті кваліфікації й компетентності. Більшість європейських держав залучають до цього

процесу як університетське освітнє середовище, так і волонтерські центри. Поєднання формальної й неформальної освіти дозволяє не лише зацікавити до навчання та співпраці, а й вирішити питання із зайнятістю, знизити суспільні протиріччя, мотивувати мігрантів до соціалізації у суспільство.

Національні інтереси держав та захист національної безпеки мають суттєві ризики через міграційні процеси вже протягом останніх 30 років, але виважена політика держав ЄС дозволила створити дієвий освітній механізм, який дозволяє нівелювати ризики, отримати результативність діяльності центрів освіти дорослих, інших організацій із соціалізації мігрантів. За підтримки Урядів держав ЄС було створено публічні, соціальні, освітні, інтеграційні та волонтерські організації, які мають виважений функціонал та чіткий регламент діяльності, що дозволило забезпечити взаємодію між учасниками та врегулювати механізм адаптації мігрантів, їхню соціалізацію.

3 лютого 2022 року суттєва кількість громадян України змінила вектор свого життя. Орієнтовна кількість українців, які виїхали з України, становить від 6 до 7 мільйонів осіб. За даними Агентства ООН у справах біженців, станом на 17 квітня 2025 року у світі зареєстровано 6,918 мільйона українських біженців, з них 6,358 мільйона перебувають у країнах Європи, решта 0,56 мільйона проживають за межами Європи [1].

За даними на червень 2025 року у країнах Європи перебуває близько 4,7 мільйона українських біженців, які отримали тимчасовий захист. Найбільше українців проживає у Німеччині (близько 1,14 мільйона), Польщі (близько 984 тисяч) та Чехії (близько 379 тисяч) [1].

Українці, як і інші мігранти, стикнулися із потребою адаптації до нових умов життя, роботи та інших комунікацій із корінним населенням. Більшість дорослого населення стикнулося із потребою у вивченні нової мови спілкування, необхідністю підтвердження своєї кваліфікації, отримання нових освітніх компетентностей, які відповідають ринку праці. Кожна держава ЄС має відповідні особливості в організації взаємодії між учасниками, але

основний принцип полягає у тому, що кожному, хто перебуває на легальних умовах, надається право на навчання, період на адаптацію та соціалізацію. Саме таким чином поєднуються механізми формальної та неформальної освіти, забезпечуються можливості для адаптації мігрантів та знижуються ризики «асоціалізації, асоціальності». Українці також стали учасниками цього процесу, позаяк стикнулися із потребою соціалізації у суспільство під час дії тимчасового захисту у державах ЄС. Ігнорування подібних можливостей призводить до негативних наслідків та асоціалізації. Отже, на різних рівнях управління приділяється суттєва увага координації траєкторії соціалізації мігрантів, мотивації, їхньому навчанню та працевлаштуванню.

Асоціалізація є процесом, у результаті якого особистість не може інтеріоризувати або включити у себе суспільні цінності та норми, а натомість засвоює та реалізує поведінкові стандарти, що не схвалюються суспільством або певною соціальною групою. Це є зворотний процес від соціалізації, коли особистість не сприймає та не адаптується до норм, правил та суспільних цінностей. Асоціалізація може виступати суттєвою загрозою для національних інтересів держав та їхньої безпеки. Асоціалізація може бути результатом різних чинників, у тому числі таких як: персональні особливості людини, соціальне середовище, психологічні проблеми, відсутність мотивації до навчання та працевлаштування, нові умови життя тощо. Саме тому такою суттєвою є роль освітніх закладів та організацій, які дозволяють забезпечити адаптацію та соціалізацію особистості, групи осіб або певної громади.

Національна безпека, можливості розвитку держав, соціальні гарантії та перспективи мають суттєву залежність від соціалізації осіб, які адаптуються до нових умов життя. З подібними викликами стикнулися всі українці, які проживають на території інших держав та продовжують проходити процес соціалізації. Більшість європейських держав мають суттєвий досвід у сфері освіти дорослих, запроваджуються нові програми, долучаються нові учасники, але здебільшого це персональний вибір, якою буде траєкторія життя людини у нових умовах.

Матеріали та методи. Освіта дорослих – це процес навчання і виховання дорослих, спрямований на набуття ними нових навичок, знань та вмінь, що сприяє їхньому професійному та особистісному розвитку. Освіта дорослих включає різні форми навчання, такі як формальна (післядипломна освіта, курси підвищення кваліфікації), неформальна (тренінги, семінари) та інформальна (самоосвіта). Освіта дорослих – це сукупність різних форм навчання, завдяки яким дорослі особи вдосконалюють свої

навички, збагачують свої знання та покращують свою фаховість, розвиваються і покращують свою спроможність як до гідного індивідуального життя, так і до життя в інтересах громади та соціуму [2].

Основними складниками освіти дорослих є професійне вдосконалення та вміння жити у суспільстві, використовувати переваги, які надає життя у громаді, бути корисним цій громаді. З огляду на сучасні реалії розвиток зазначених громадських (суспільних) компетентностей є надзвичайно важливим. Ідеться про великий набір інструментів, яким повинен оволодівати пересічний громадянин, щоб стати активним членом своєї громади. Україна постала перед проблемою деіндустріалізації, коли багато професій стають непотрібними або неактуальними. Відповідно, людям потрібно перекваліфіковуватись чи отримувати абсолютно іншу професію. Саме тому на законодавчому рівні було закріплено основні пріоритети освіти дорослих. Закон України «Про освіту дорослих» був прийнятий на виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, адаптацію законодавства до положень ЄС [3].

Поєднання формальної й неформальної освіти, розвиток освіти дорослих для України є потребою сучасності, позаяк дозволяє забезпечити можливості розширення компетентностей, вільного вибору пріоритетів навчання з огляду на потреби населення та наявні інтереси. Для більшості держав ЄС та українців у європейських країнах це є процес соціалізації населення до нових умов життя та роботи, це підходи зі зниження суспільних протиріч між корінним населенням та мігрантами, це можливості врегулювання соціально-економічних питань та зайнятості населення, це зниження суспільних протиріч та безпека. Трансформація системи освіти у європейських країнах відбувається з огляду на міграційні процеси та суспільні виклики, які пов'язані із соціалізацією осіб, які мають іншу релігію, культуру, ментальність, мову, звички та життєві пріоритети. Дослідження більшості науковців спирається на психологічні наслідки трансформації способу життя, питання аккультурації, соціально-культурні особливості.

З огляду на багатогранність та актуальність питання саме освітня сфера виступає тим практичним інструментом, який дозволяє забезпечити поступову соціалізацію особистості або групи осіб, певних громад до нових умов життя.

Автори, які досліджують теоретичні та практичні аспекти розвитку освіти дорослих, визнають складність побудови злагодженої системи. Але надання послуг у системі освіти дорослих сприяє відповідним досягненням у розвитку економіки. Заклади освіти дають можливість отримати не просто освіту,

а знання, які є актуальними на часі та відповідають вимогам ринку праці. Створено різноманітні організації й асоціації з підготовки дорослих, які відіграють важливу роль у професійному зростанні, а також у соціалізації. Для європейських країн характерна децентралізація управління освітою незайнятих громадян. На основі концепції державної системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення, а також концепції освіти дорослих у країнах ЄС реалізуються програми для дорослого населення [4].

Данія, Німеччина, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Бельгія та інші держави активно використовують сферу освіти дорослих з метою поєднання неформальної та інформальної освіти, підготовки та перепідготовки корінного населення, соціалізації мігрантів до нових умов життя. До діяльності у сфері освіти дорослих долучаються волонтери, які за сприянням Урядів держав беруть активну участь у освітніх проєктах та інших соціальних заходах. Трансформація освітніх програм є закономірним процесом, позаяк більшість сфер економіки змінюється під впливом нових технологій та штучного інтелекту. Освіта дорослих виступає базисом соціалізації та важливим інструментом гарантування безпеки у суспільстві, оскільки знижує суспільну напругу та мотивує мігрантів до продовження навчання й адаптації.

Так, близько 75 відсотків дорослого населення Швеції бере участь у діяльності системи неформального навчання дорослих – фолкбіднінгу. Фолкбіднінг характеризується як система освіти дорослих протягом життя і спрямована на розвиток суспільства. Переважно ця система здійснюється неурядовими організаціями на добровільних засадах і носить децентралізований характер.

Суспільно-державний характер управління системою освіти дорослих у Швеції, Данії, Норвегії та Фінляндії забезпечує більш повне задоволення освітніх потреб людини, суспільства та держави, гармонійне поєднання децентралізації та централізації, застосування моделі децентралізованого централізму в управлінні освітою дорослих. Структура управління освітою дорослих складається з наднаціонального, національного (державного), регіонального, муніципального рівнів та рівня навчального закладу, що забезпечує перерозподіл функцій між органами управління різних рівнів та активну участь громадян в управлінні, тісний зв'язок освіти дорослих зі структурами громадянського суспільства [5].

У Бельгії діють центри освіти дорослих, які пропонують різноманітні програми навчання, а також професійні освітні заклади, що дозволяють отримати нову професію та підвищити кваліфікацію. Курси професійної підготовки для дорослих проводять

центри зайнятості та неурядові організації. Освіта дорослих у Бельгії орієнтована на підвищення кваліфікації та конкурентоспроможність населення на ринку праці, розвиток особистості та соціальну інтеграцію [6]. Освіта дорослих у Бельгії є важливим чинником для забезпечення сталого розвитку суспільства, підвищення якості життя та конкурентоспроможності сфер економіки. У Бельгії здійснюють свою діяльність організації, які визначають траєкторію навчання, дають можливості для навчання й підвищення кваліфікації з огляду на потреби та інтереси особистості. Подібний підхід дозволяє реалізувати потребу з набуття мовних, професійних та суспільних компетентностей. Широкою є мережа агенцій із працевлаштування, організовано соціальні й комунікаційні заходи за участю волонтерів [7].

Практичний досвід використання дієвих інструментів у сфері освіти дорослих доводить, що саме освітнє середовище формує базис розвитку суспільства, розуміння процесів, які відбуваються, та забезпечує адаптацію корінного населення до змін, нівелює зростання соціальної (суспільної) напруги та спонукає до активної соціалізації осіб, групи осіб або певних громад.

Отже, освіта дорослих досліджується як: теорія та практика освіти дорослих, андрагогіка (навчання дорослих), неформальна освіта, громадянська освіта, а також через вплив освіти на професійний та особистісний розвиток. З часом підходи та механізми трансформуються, але М. Ноулз вважається одним з ключових теоретиків андрагогіки, науки про навчання дорослих. С. Вернер, С. Хоул, Д. Кемпбелл досліджували сутність освіти дорослих, її змістове наповнення, особливості неформальної та інформальної освіти. К. Ушинський у другій половині XIX століття розробив теоретичні основи навчання дорослих. Різні аспекти освіти дорослих досліджували Т. Грехем та Д. Мезеріт. Дорослість розглядається авторами через психологічний аспект, а саме усвідомлення своїх думок, вчинків та дій, особистісних характеристик та ставлення до себе та інших [8; 9; 10; 14; 15; 17].

Актуальність дослідження зумовлена трансформаційними процесами, які розширюють сферу освіти дорослих та використання її інструментів не лише для отримання нових знань, компетентностей відповідно до інтересів і потреб населення, але й з метою соціалізації мігрантів та зниження соціальної напруги. Отже, освіта дорослих забезпечує можливості до соціалізації та адаптації осіб, групи осіб та певних громад, що гарантує безпековий простір та захищає національні інтереси держав, які стикнулися із потребою використання різних інструментів у міграційній політиці.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичної сутності, особливостей, основних завдань та практичних підходів у сфері освіти дорослих, узагальнення основних завдань та визначення пріоритетних напрямів реалізації різноманітних освітніх заходів за участю широкого кола учасників, запровадження державних програм із підтримки освітніх та інших закладів у сфері освіти дорослих, використання практичного досвіду та кращих практик, запровадження дієвих інструментів взаємодії між учасниками освітнього процесу та використання сфери освіти дорослих з метою соціалізації, зниження суспільної напруги у контексті міграційної політики.

Методологічно дослідження ґрунтується на виявленні можливостей використання освіти дорослих для формування нових професійних, суспільних та мовних компетентностей, підвищення рівня освіченості населення, практичного використання інструментів з метою соціалізації осіб, групи осіб та певних громад у контексті міграційної політики.

Основне завдання дослідження полягає у визначенні дієвих напрямів взаємодії між учасниками у сфері освіти дорослих з огляду на психологічні, ментальні, культурні, мовні, релігійні особливості, інтереси та потреби, вимоги ринку праці та з огляду на вимоги чинного законодавства у освітній сфері й міграційній політиці. Практичний досвід доводить, що освіта дорослих є дієвим механізмом взаємодії між учасниками та інструментом формування результативної соціалізації осіб, груп осіб та певних громад. Але дискусійність питання зумовлена персональними особливостями та мотивацією до навчання й отримання відповідних професійних та суспільних знань, адаптації до нових умов життя та праці.

Авторками використано емпіричні та теоретичні методи дослідження, через спостереження, опис та узагальнення сформовано результати й виявлено відповідні пріоритети захисту національних інтересів держави у контексті механізмів освіти дорослих.

Результати. Класичний підхід до сутності освіти дорослих (андрагогіка) ґрунтується на розроблених М. Ноулзом засадах, який стверджував, що навчання дорослих пов'язане із самонаправленістю навчання, досвідом та мотивацією до навчання. Д. Мезеріт у своїх працях робив акцент на трансформаційне навчання, яке ґрунтується на зміні свідомості, світогляду та цінностях дорослих внаслідок їхнього навчання. Конструктивізм визначає та підкреслює активну роль учасників у конструюванні знань, а не пасивне їх засвоєння.

Законодавство держав ЄС передбачає чіткі норми та регламент взаємодії між учасниками освітнього процесу, адаптується до змін з огляду на міграційну політику та потребу у соціалізації мігрантів.

Законодавство ЄС у сфері освіти дорослих ґрунтується на декількох ключових принципах, закріплених у Договорах ЄС та Хартії основоположних прав Європейського Союзу. Основними цілями є забезпечення права на освіту протягом усього життя, сприяння мобільності та співпраці між державами-членами, а також підтримка розвитку якісної освіти. Законодавство ЄС у сфері освіти дорослих спрямоване на створення умов щодо розвитку освіти протягом усього життя, забезпечення мобільності та співпраці між державами-членами, а також підтримку розвитку якісної та доступної освіти [8; 13].

Подібний підхід вирішує важливе суспільне завдання, яке мотивує до отримання нових компетенцій та не дає людині відчувати байдужість оточення. Результативна соціалізація у поєднанні із твердими (hard skills) та м'якими (soft skills) навичками для професійного та особистісного розвитку.

Сучасні напрями освіти дорослих орієнтовані на розвиток професійних навичок (інтереси особистості та потреби ринку праці), соціальну інтеграцію та розвиток суспільства (соціалізація, нівелювання або мінімізація соціальних протиріч та загроз), освіту для сталого розвитку (компетентності, які спрямовані на сталий розвиток, захист довкілля), освіту в умовах кризових явищ та надзвичайних ситуацій (підтримка осіб, групи осіб та певних громад через різноманітні конфлікти, стихійні лиха тощо).

Основні положення та принципи освіти дорослих ґрунтуються на основоположних правах ЄС, що кожна людина має право на освіту, безперервну освіту та професійну підготовку. А також на співпраці між державами-членами, що сприяє розвитку освітнього середовища та розширенню освітніх програм, у тому числі через академічну мобільність учасників освітнього процесу. Програма Erasmus+ є ключовим інструментом підтримки мобільності у сфері освіти. Підтримка навчання протягом усього життя є одним з ключових пріоритетів держав ЄС, що передбачає створення можливостей для отримання освіти та професійного розвитку на різних етапах життя людини [9; 13]. Розширення освітніх програм у сфері освіти дорослих спрямоване на реалізацію можливостей з отримання професійних, суспільних та мовних компетентностей, що має тісний зв'язок із міграційною політикою.

Практичний досвід використання освіти дорослих з метою соціалізації мігрантів свідчить, що отримання необхідних компетентностей передбачає не лише організацію освітнього процесу, а й мотивацію до навчання та використання неформальних заходів, які дозволяють людині відчути піклування та вибрати власну траєкторію навчання, стажування та працевлаштування. Держави ЄС фінансують різ-

номанітні проекти та програми, які спрямовані на підтримку освіти дорослих, зокрема у межах програми Erasmus+, сприяють обміну інформацією та кращими практиками у освітній сфері, а також розвитку співпраці між учасниками. Розширюються можливості дистанційної освіти та використання цифрових освітніх технологій, що сприяє доступності освіти для широкого кола осіб через віртуальні освітні платформи. Зміни у суспільстві, економіці та технологіях трансформують систему освіти дорослих та адаптують її до нових викликів.

Основні тенденції у сфері освіти дорослих орієнтовані на навчання протягом життя, розвиток відповідних навичок, навчання на основі досвіду, індивідуалізацію навчання, професійну та соціальну спрямованість навчання, розвиток навичок з критичного мислення, креативності та емоційного інтелекту, адаптивності, розвиток підприємницьких навичок, використання освітніх трендів та віртуальних освітніх платформ. Все зазначене дозволяє отримувати необхідні компетенції з огляду на потреби та інтереси особистості.

У контексті дослідження необхідно зробити акцент, що освіта дорослих є не лише можливістю отримати компетентності, а й необхідністю, яка ґрунтується на потребі у соціалізації особистості до нових умов життя та праці. Психологічний аспект відіграє вагомий роль, позаяк визначає поведінкову модель та формує передумови й готовність особистості до навчання, адаптації, соціалізації (табл. 1).

Асоціалізація спричиняє соціальні, психологічні та економічні наслідки, які здійснюють суттєвий вплив на суспільство та рівень безпеки. Асоціалізація спричиняє соціальні суперечки та протиріччя, які можуть призвести до непередбачуваних ситуацій. Мінімізація проявів асоціалізації та сприяння соціальній інтеграції є важливим завданням для суспільства, що вимагає комплексних заходів, включаючи підтримку, мотивацію особистості, а також створення відповідних умов до соціальної участі та самореалізації.

Більшість мігрантів проходять соціальну інтеграцію поступово та за підтримки відповідних урядових та неурядових організацій.

Таблиця 1

Основні прояви асоціалізації особистості та суспільні ризики

Прояви асоціалізації	Характеристика поведінки	Наслідки для особистості та суспільства, суспільні ризики
Відхилення від норм	Асоціальна поведінка проявляється через дії та вчинки, які суперечать культурним нормам, соціальним правилам та обов'язкам, які прийнято у суспільстві.	Обмеження або порушення соціальної адаптації. Обмеження можливостей у реалізації власного потенціалу. Напруженість у суспільстві. Збільшення конфліктів між різними соціальними групами.
Несприйняття цінностей	Особистість або група осіб не здатні або не мають бажання приймати та дотримуватися цінностей, норм, правил, які існують у суспільстві. Ментальні, культурні та релігійні чинники мають вагомніше значення ніж суспільні норми та правила.	Соціальна ізоляція та відчуження. Обмеження можливостей у соціальній інтеграції. Зростання напруженості між корінним населенням та мігрантами. Нелегальна міграція. Зниження рівня соціальної згуртованості та довіри.
Порушення комунікацій	Порушення взаємин з оточуючими, обмеження можливостей особистісного та професійного розвитку, соціального функціонування, комунікацій. Відмова від соціальних зв'язків та відсутність мотивації до соціальної адаптації. Стереотипи та упередження. Відсутність довіри, мотивації, готовності до навчання та розширення суспільних компетентностей.	Зростання рівня безробіття та рівня бідності. Втрата соціальних зв'язків, можливостей навчання та працевлаштування. Зниження рівня самоощітки. Зростання рівня витрат на соціальну підтримку осіб, які не інтегровані у суспільство. Зниження рівня продуктивності праці та втрата кваліфікації. Втрата часу та можливостей.
Асоціальна поведінка	Девіантні форми поведінки (правопорушення, нелегальна міграція, важкі хвороби, у тому числі психічні). Втрата етично-моральних цінностей. Нездатність адаптуватися. Відсутність або втрата соціальних навичок. Відсутність та втрата довіри до оточуючих.	Зростання рівня злочинності та правопорушень. Зниження рівня соціальної стабільності та порядку. Збільшення кількості хворих на наркоманію та алкоголізм. Розвиток тривожності та депресії. Зростання кількості осіб, які мають психологічні проблеми та психічні розлади.

Джерело: на основі проведених досліджень авторками та з використанням [8; 9; 10; 14; 15; 17].

Але переважаючий вплив здійснюють мотивація, бажання, психологічна та фізіологічна готовність особистості сприймати ці зміни. Психологічна стійкість та готовність до змін, мотивація та підтримка дозволяють забезпечити поступову адаптацію та сприйняття нових умов життя, навчання та працевлаштування.

Оскільки мігранти, у тому числі українці, які отримали тимчасовий захист у державах ЄС, належать до групи ризику, соціалізація є важливим процесом, який потребує не лише злагоджених дій Урядів, інтеграційних центрів, соціальних та освітніх організацій, а і суттєвого та довготривалого фінансування. Період соціалізації мігрантів не можна вирахувати у часі, позаяк кожна людина є особистістю і проходить свій шлях до достатнього (гідного) рівня життя та задоволення ним. Що підтверджує вплив психологічного чинника на результативність соціалізації або асоціальну поведінку особи, групи осіб або певної громади (рис. 1).

Соціалізація мігрантів у державах ЄС, зокрема щодо рівня життя, є складною темою, що включає адаптацію до нових умов, пошук роботи та житла, а також інтеграцію у місцеве суспільство та культуру. Рівень життя мігрантів може значно відрізнятися у різних країнах ЄС та навіть у межах однієї країни, залежно від багатьох чинників, таких як: наявність освіти та професійних навичок, знання мови, підтримка з боку держави та громадських організацій, а також особисті

якості. Суттєвим є вплив ментальності, життєвих звичок, культурних, релігійних та етично-моральних чинників, а також рівень довіри до оточуючих.

Деякі мігранти, особливо ті, хто має високу кваліфікацію та добре знає мову для вільного спілкування, можуть швидко адаптуватися до нового життя та досягти достатнього або високого рівня життя. Вони можуть знайти добре оплачувану роботу, мати доступ до якісної медицини та освіти. Інші мігранти, особливо ті, хто прибув з країн з низьким рівнем життя та не має достатньої освіти чи професійних навичок, можуть стикнутися із суттєвими обмеженнями у пошуку роботи, житла та інтеграції у суспільство.

Важливим складником успішної соціалізації мігрантів є державна політика та підтримка з боку громадських організацій. Держави ЄС мають різноманітні програми підтримки мігрантів, що включають: вивчення мови, інтеграційні курси, професійна підготовка та перепідготовка, допомога у пошуку роботи та житла, освітні, спортивні, соціально-культурні й волонтерські заходи для полегшення процесу соціалізації. Різноманітні громадські організації відіграють важливу роль у наданні інформаційної та психологічної підтримки мігрантам, а також захисті їхніх прав та інтересів.

Отже, соціалізація мігрантів у Європі, включаючи їхній рівень життя, є багатогранним процесом, який залежить від багатьох чинників. Успішна

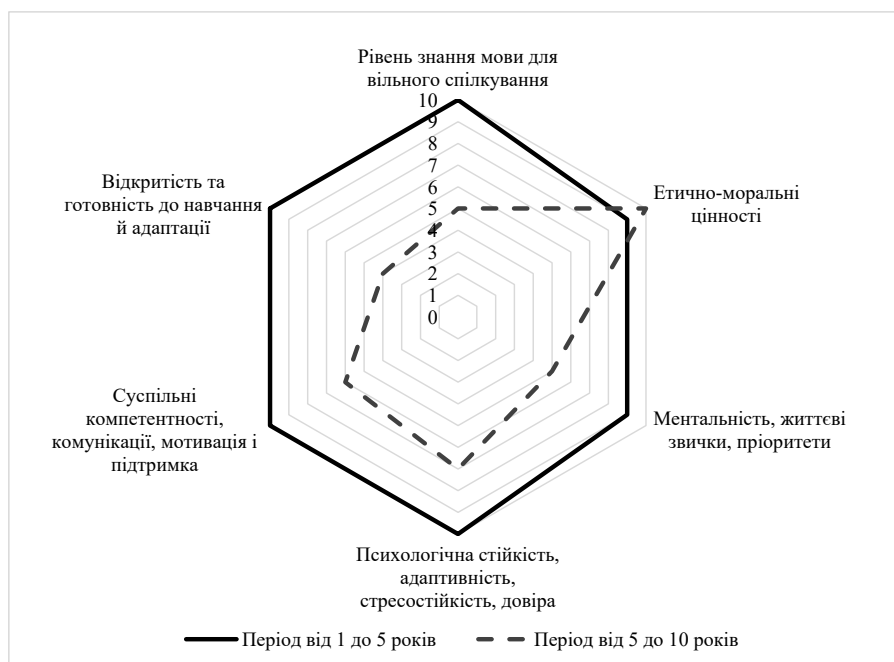

Рис. 1. Вагомість особистісних чинників під час соціалізації та адаптації за періодами перебування

Джерело: на основі власного досвіду та результатів проведених досліджень авторками

соціалізації мігрантів сприяє розвитку суспільства та сфер економіки, тому мотивація та підтримка є вагомими чинниками. Захист національних інтересів та пріоритети безпеки суспільства мають суттєву залежність від результативності взаємодії всіх учасників. Освіта дорослих дозволяє реалізувати дієвий механізм взаємодії та соціалізацію у суспільстві. До основних переваг освіти дорослих, які були доведені з часом, слід віднести вирішення міграційних питань та розширення освітніх програм у сфері освіти дорослих для корінного населення та осіб, які поступово проходять адаптацію до нових умов життя, роботи та комунікацій.

У контексті необхідності розширення сфери неформальної освіти та суттєвих проблем у сфері міграційної політики, з метою захисту національних інтересів та створення безпечових умов у суспільстві освіта дорослих виступає дієвим механізмом соціалізації та адаптації осіб, групи осіб та певних громад до змін умов життя, темпу життя, умов ринку праці та особистісних потреб, підвищення або збереження рівня довіри до оточуючих.

Висновки. Освіта дорослих – це захист суспільства від асоціалізації, це можливості та перспективи, які дозволяють адаптуватися до змін та забезпечити гідне життя особистості та суспільства, це захист національних інтересів і суспільна безпека. Освіта дорослих – не лише сукупність різних форм навчання, а і відповідні комунікації, які здобуває доросла особа з метою отримання нових професійних знань, а і соціалізація до змін у суспільстві, адаптація до життя з урахуванням власних інтересів і потреб, потреб суспільства та норм життя.

За сучасних умов освіта дорослих є важливим чинником, який забезпечує розвиток та стабільність життя особистості, громади, суспільства. Позитивна психологічна підтримка та мотивація, освітні можливості до розширення власних компетентностей, довіра до оточуючих у сукупності дозволяють спонукати особистість до подальшого навчання і соціалізації у суспільстві. Зниження суспільних протиріч та ризиків через освітній простір дозволяє захистити національні інтереси держави та забезпечити результативну кадрову та міграційну політику. Подібний підхід є актуальним та важливим інструментом захисту інтересів корінного населення та мігрантів.

За власним дослідженням авторок та з урахуванням набутого досвіду проживання під тимчасовим захистом можна обґрунтувати основні чинники, які сприяють соціалізації до нових умов життя. У дер-

жавах ЄС створено необхідні умови для мігрантів, а процес соціалізації відбувається під впливом політико-правових, економічних та соціально-культурних чинників. Але пріоритетними чинниками є особистісні, позаяк створені умови можна не сприймати, ігнорувати та обмежувати власними вчинками й поведінкою. З часом пріоритетність змінюється, але має позитивну динаміку лише за умови постійного коригування власної суспільної поведінки та сприйняття умов, які дозволяють забезпечити гідний (високий) рівень життя та нівелювати суспільні протиріччя із корінним населенням. Саме освіта дорослих виступає інструментом реалізації створених можливостей для особи, групи осіб або певних громад.

До пріоритетних особистісних чинників слід віднести: рівень знання мови для вільного спілкування, етично-моральні цінності, ментальність, життєві звички та пріоритети, психологічну стійкість та адаптивність, психологічну готовність до змін, підтримку, мотивацію, стресостійкість, відкритість та здатність до навчання, довіру до оточуючих, суспільні компетентності, наявність комунікацій із корінним населенням, участь у соціально-культурних і спортивних заходах, волонтерську діяльність, рівень освіти та професійної підготовки.

Пріоритетним є не рівень освіти та твої професійні компетентності, а психологічна готовність до змін, їх сприйняття та адаптивність до вимог, які необхідно прийняти та виконувати. Саме сфера освіти дорослих дає таку можливість, позаяк дозволяє отримати мовні, суспільні й професійні компетентності з огляду на особистісні чинники, готовність до навчання та мотивацію. Національні інтереси держав ЄС мають високий рівень залежності від дієвої міграційної політики. Результативність міграційної політики формується під безпосереднім впливом сфери освіти дорослих, що доведено багаторічним досвідом взаємодії між учасниками та результатами соціалізації мігрантів до нових умов життя.

Рівень освіти й професійні навички особистості на першому етапі соціалізації не здійснюють суттєвого впливу, лише у поєднанні із мовними, набутими професійними і суспільними компетентностями забезпечується результативність й адаптивність до нових умов життя та праці. Результативність соціалізації у часі за умови використання створених можливостей (з урахуванням специфіки умов та правил держав ЄС) дозволяє забезпечити сфера освіти дорослих та взаємодія між учасниками на умовах довіри, мотивації та готовності до навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. UNHCR Ukraine. Агентство ООН у справах біженців. URL: <https://www.unhcr.org/ua/overview>. (дата звернення: 07.03.2025).
2. Що таке освіта дорослих? URL: <https://uaod.org.ua/scho-take-osvita-doroslih> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Закон України «Про освіту дорослих» від 12 січня 2023 року № 7039. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/232071.html>. (дата звернення: 07.03.2025).
4. Орос І. Система освіти дорослих Угорщини і Данії. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Бердянськ : БДПУ, 2018. № 3. С. 56–65.
5. Огієнко О. Суспільно-державне управління в системі освіти дорослих: досвід Швеції, Данії, Норвегії та Фінляндії. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2019. № 2(16). С. 155–166.
6. Освіта дорослих. Фландрія. Бельгія. URL: <https://www.vlaanderen.be/volwassenenonderwijs> (дата звернення: 08.03.2025).
7. Фламандська служба з працевлаштування та професійного навчання. *VDAB*. URL: <https://www.vdab.be/>. (дата звернення: 08.03.2025).
8. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / Н.Г. Ничкало, Р.І. Черновол-Ткаченко, І.Ф. Прокопенко та ін. ; за заг. ред. Н.Г. Ничкало, І.Ф. Прокопенка. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна НАПН України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків : Бровін О.В., 2020. 544 с.
9. Лук'янова Л. Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та зарубіжжі : монографія. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 340 с.
10. Маслянікова І.В. Сучасні підходи навчання дорослих: теоретичні та емпіричні аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 28–36.
11. Проекти співпраці у сфері освіти дорослих. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/proyekty-spiivpraci-u-sferi-osvity-doroslyh/>. (дата звернення: 11.03.2025).
12. Освіта дорослих. Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://eurydice.iea.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2025).
13. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу (A Memorandum of Lifelong Learning). URL: <https://www.uil.unesco.org/en/articles/european-communities-memorandum-lifelong-learning-issued-2000>. (дата звернення: 07.03.2025).
14. Blakely P. Adult education: issues and developments / Patricia N. Blakely and Anna H. Tomlin (editor). New York : nova Science Publishers, Inc., 2008. 371 p.
15. Sahuichenko V. Postgraduate pedagogical education: trends and risk. *Revista Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valores*, Vol. Year VI, No. Special Edition, 2019. Artículo No. 1. P. 1–17.
16. Houten C.V. Practising Destiny. Principles and process in Adult Learning. London : Tempe LODGE, 2000. 180 p.
17. Houten C.V. Creative Spiritual Research. Awakening the Individual Human Spirit. London : Tempe LODGE, 2009. 156 p.
18. Wodlinger M. Adult Education: Understanding. The Adult Learner. New York : Xulonpress, 2007. 212 p.

REFERENCES:

1. UNHCR Ukraine. Ahenstvo OON u spravakh bizhentsiv. URL: <https://www.unhcr.org/ua/overview>. (data zvernennia: 07.03.2025).
2. Shcho take osvita doroslykh? URL: <https://uaod.org.ua/scho-take-osvita-doroslih>. (data zvernennia: 07.03.2025).
3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu doroslykh» vid 12 sichnia 2023 roku № 7039. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/232071.html>. (data zvernennia: 07.03.2025).
4. Oros I. (2018) Systema osvity doroslykh Uhorshchyny i Danii. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*. № 3. S. 56–65.
5. Ohiienko O. (2019) Suspilno-derzhavne upravlinnia v systemi osvity doroslykh: dosvid Shvetsii, Danii, Norvehii ta Finliandii. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. № 2(16). S. 155–166.
6. Osvita doroslykh. Flandriia. Belhiia. URL: <https://www.vlaanderen.be/volwassenenonderwijs>. (data zvernennia: 08.03.2025).
7. Flamanska sluzhba z pratsevlashtuvannia ta profesiinoho navchannia. *VDAB*. URL: <https://www.vdab.be/>. (data zvernennia: 08.03.2025).
8. Osvita doroslykh: svitovi tendentsii, ukrainski realii ta perspektyvy: monohrafiia / N.H. Nychkalo, R.I. Chernovol-Tkachenko, I.F. Prokopenko ta in.; za zah. red. N.H. Nychkalo, I.F. Prokopenka; In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh im. I. Ziaziuna NAPN Ukrainy, Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody. Kharkiv: Brovin O.V., 2020. 544 s.

9. Lukianova L. (2020) *Osvita doroslykh: suchasni stratehii i praktyky v Ukraini ta zarubizhzi: monohrafiia*. Kyiv: TOV «Iurka Liubchenka». 340 s.
10. Maslianikova I.V. (2020) Suchasni pidkhody navchannia doroslykh: teoretychni ta empirychni aspekty. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: psykholohiia*. Tom 31 (70). № 1. S. 28–36.
11. Proiekty spivpratsi u sferi osvity doroslykh. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/proyekty-spivpraczi-u-sferi-osvity-doroslyh/>. (data zvernennia: 11.03.2025).
12. Osvita doroslykh. Derzhavna naukova ustanova «Instytut osvitnoi analityky». URL: <https://eurydice.iea.gov.ua>. (data zvernennia: 11.03.2025).
13. Memorandum bezperervnoi osvity Yevropeiskoho Soiuzu (A Memorandum of Lifelong Learning). URL: <https://www.uil.unesco.org/en/articles/european-communities-memorandum-lifelong-learning-issued-2000>. (data zvernennia: 07.03.2025).
14. Blakely R. (2008) *Adult education: issues and developments* / Patricia N. Blakely and Anna H. Tomlin (editor). New York: nova Science Publishers, Inc., 371 p.
15. Sahuichenko V. (2019) Postgraduate pedagogical education: trends and risk. *Revista Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valores*, Vol. Year VI, No. Special Edition. Artículo No. 1. P. 1–17.
16. Houten C.V. (2000) *Practising Destiny. Principles and process in Adult Learning*. London: Tempe LODGE. 180 p.
17. Houten C.V. (2009) *Creative Spiritual Research. Awakening the Individual Human Spirit*. London: Tempe LODGE. 156 p.
18. Wodlinger M. (2007) *Adult Education: Understanding. The Adult Learner*. New York: Xulonpress. 212 p.